

336.71:339.138

• „

..

(III),

: ,

,

III,

•

,

,

-

-

,

,

,

,

,

,

•

форм організації внутрішніх фінансових відносин, способів формування фінансових ресурсів та їх використання з метою досягнення поставлених перед банком цілей з урахуванням мінливих умов зовнішнього середовища.

Вдале сполучення зовнішнього та внутрішнього впливу й повинно стати плідним підґрунтям відновлення конкурентних переваг українських банків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням конкурентоспроможності банківської системи завжди приділяють увагу економісти, які досліджують як проблеми функціонування банківського сектору в цілому, так і конкретні заходи нарощення капіталів банків. Суттєвий внесок у дослідження питань формування та управління адекватною ресурсною базою банків зробили такі теоретики та практики: Синки Дж., Міщенко В.І., Коваленко В.В., Герасименко В., Черкашина К.Ф., Науменкова С.В. та ін.

Зауважимо, що термін «конкурентоспроможність банків» не має чіткого економічного тлумачення. У ракурсі досліджуемого аспекту найбільш адекватним буде підхід, що зазначає конкурентоспроможність як:

- потенціал банку для досягнення його конкурентних переваг на ринку послуг;
- швидкість подолання банком негативних непередбачуваних факторів, які можуть призвести до фінансових та іміджевих втрат.

Ступінь конкурентоспроможності банківської системи можливо кількісно оцінити, порівнюючи результати її роботи з загальносвітовими тенденціями.

Одним із важливих чинників, котрі забезпечують можливість банківської системи здійснювати значний позитивний вплив на економіку, розширювати банківські послуги, зберігаючи при цьому надійність системи, є ефективне функціонування банків на базі адекватно сформованих банківських ресурсів.

Як свідчать статистичні дані, наведені в табл. 1., динаміка зростання ресурсної бази банків (чистих активів) за передкризові роки (2007-2008 рр.) істотно «відірвалася» не тільки від динаміки ВВП, а й від динаміки грошової маси (в середньому перевищувала на 24, 4 % щорічно). В 2010 р. темпи росту ВВП і МЗ випередили темпи зростання ресурсної бази банків.

Динаміка основних показників банківської системи України в 2007-2010 рр. [1]

Таблиця 1

Показник	2007	2008	2009	2010	Зміна у 2010 до 2009
Кількість банків, шт.	198	198	197	194	-3
Номінальний ВВП, млн. грн.	720734	948112	914687	1094601	179914
Грошова маса (МЗ), млн. грн.	396125	515730	487312	597859	110547
Чисті активи, млн. грн.	599396	926086	880302	942088	61786
Власний капітал, млн. грн.	69578	119263	115175	137725	22550
Кредитний портфель, млн. грн.	485507	792384	747348	755030	7682
Депозити, млн. грн.	163482	213219	210006	270733	60727
Прибуток (збиток), млн. грн.	6669	7304	-38450	-13027	25423
Адекватність капіталу, %	13,9%	14,1%	18,1%	20,8%	2,7%

Але в цілому результати роботи банківської системи України в 2010 р. продемонстрували позитивні тенденції. Так чисті активи в порівнянні з минулим роком виросли на 7%, кредитний портфель збільшився на 7682 млн. грн., а депозити - на 60727 млн. грн.

Від'ємний фінансовий результат, що спостерігається останні два роки, свідчить про відсутність надійного фінансового підґрунтя для нормального функціонування та розвитку банків в довгостроковій перспективі. Та хоч банківська система і одержала у 2010 р. збитки в сумі 13027 млн. грн., але це в 3 рази менше торішніх результатів. Тобто практики мають підстави стверджувати, що банки України стали на шлях стабільної рецесії.

У той же час всесвітньо відоме рейтингове агентство Moody's знизило інвестиційний рейтинг України. Основними чинниками були визнані: низька стабільність банківської системи

України до фінансових потрясінь і її висока залежність від зовнішніх криз, що обумовлено значною присутністю іноземного капіталу в Україні. Так, за станом на 01.01.2011 рік питома вага іноземного капіталу у статутному капіталі банків України уже становила 40,6% (це – 55 банків із 194; 20 банків зі 100-відсотковим іноземним капіталом).

Головними внутрішніми факторами, що знижують інвестиційний рейтинг України, були названі недокапіталізація, надмірна ліквідність банків та проблеми низькоякісного кредитного портфелю.

Динамічний розвиток банку можливий лише при наявності відповідного обсягу капіталу. Як показали практичні дослідження (див. табл. 1), українські банки активно нарощують обсяги власного капіталу, який за 4 роки збільшився в 2 рази, а рівень адекватності капіталу зріс із 14 до 21% в 2010 р. Але через низьку якість капіталу (переважне формування за рахунок статутного капіталу, а не результатів попередніх років, велику питому вагу капіталу II рівня) українська банківська система як і раніше вважається недокапіталізованою.

Надмірна ліквідність українських банків викликана взаємопов'язаними чинниками: існуванням в країні вільних грошових коштів у фізичних та юридичних осіб, що не мають альтернативних напрямків їх інвестування крім банківських депозитів, та відсутність достатньої кількості платоспроможних позичальників, які б змогли всі ці кошти перетворити в ефективний виробничий капітал. Як наслідок цього виступає низька якість кредитного портфелю (за даними НБУ частка проблемних кредитів у портфелі кредитів нефінансових корпорацій на 01.01.2011 р. склала – 13,1% [1]), що веде до збільшення ризиків банківської діяльності та загрожує стабільності банків.

Отже, незважаючи на загальну тенденцію до покращення показників українських банків, до збільшення банківського капіталу в Україні, порівняння обсягів власного капіталу вітчизняних банків з обсягами банків провідних країн світу засвідчує істотну різницю. Це може призвести до того, що вітчизняні банки виявляться неконкурентоспроможними у порівнянні з іноземними грошово-кредитними установами.

Метою статті є розкриття сутності, позитивних та негативних рис різноманітних заходів нарощування ресурсної бази банків як засобу підвищення їх конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу. За для відновлення конкурентоспроможності банків України передусім слід досягти стабілізації діяльності банківської системи України. Цього можливо досягти за рахунок:

- росту рівня капіталізації банків: додаткова емісія цінних паперів, злиття та поглинання банків, збільшення рівня капіталізації прибутків, залучення коштів на умовах субординованого боргу;
- зниження ризикованості активів: реструктуризація кредитного портфелю, підвищення вимог до оцінки якості потенційних позичальників, розширення забалансового фінансування (сек'юритизація активів, продаж проблемних позик, надання кредитних гарантій), розширення спектру інвестиційних операцій (еккаунтінг; брокерство; довірче керування).

Такі напрямки оптимізації діяльності банків відповідають сучасним світовим вимогам. Так фінансова криза загострила необхідність переосмислення принципів регулювання діяльності банків, а також посилила потребу в розробці та впровадженні нових підходів і методів оцінки системних ризиків, створенні контрциклічних норм достатності капіталу та формуванні резервів на покриття можливих збитків за позиками на періоди економічних піднесень і спадів.

Саме з цією метою Базельським комітетом з питань банківського нагляду було розроблено пакет реформ, який отримав назву Базель III [2].

Головною метою запропонованих в Угоді про капітал змін, які відповідають принципам Базеля III, є підвищення якості, прозорості й удосконалення структури банківського капіталу, розширення практики покриття ризиків капіталом і стимулювання заходів щодо створення резервних його запасів. Зокрема, переважаючою формою капіталу першого рівня повинні стати прості акції та нерозподілений прибуток. Інструменти капіталу другого рівня мають бути гармонізовані. Нові вимоги будуть спрямовані на регулювання банківської діяльності як мінімум у 27 країнах, що є членами Базельського комітету або офіційно проголосили про дотримання його вимог. Вони мають упроваджуватися поступово й поетапно – протягом 2013-2019 рр.

У першу чергу, починаючи з січня 2013 р. до кінця 2014-го р., планується провести реформу вимог щодо структури активів і капіталу банків. Водночас буде посилено вимоги щодо час-

тки акціонерного капіталу в структурі загального регулятивного капіталу, які мають бути виконані до січня 2019 р.

Поступове підвищення якості капіталу шляхом вилучення певних компонентів, які нині враховуються в основному капіталі, має статися, починаючи із січня 2014 р. до січня 2018-го р. Зрештою, запровадження так званих буферів збереження капіталу та контрциклічного буфера розпочнеться у січні 2016 р. й завершиться у січні 2019-го р. [2].

Крім зазначених вище змін, вимоги Базеля III передбачають запровадження трьох нових коефіцієнтів – коефіцієнта левериджу та двох окремих коефіцієнтів ліквідності. Отже, впровадження наступного десятиріччя має бути сформована суттєво вдосконалена система банківського регулювання.

Головним нововведенням Базеля III стало істотне підвищення вимог до форми капіталу першого рівня (Tier 1), до якого рекомендовано включати лише акції та нерозподілений прибуток. Показник капіталу першого рівня повинен зрости з 4 до 6%. Це означає, що інші інструменти капіталу першого рівня – відкладені податкові активи, інвестиції в інші фінансові компанії – можуть становити лише 1,5% від загального розміру капіталу першого рівня.

Мінімальні вимоги до капіталу залишаються на рівні 8% з урахуванням нового буфера капіталу. Причому в загальному капіталі розмір капіталу першого рівня (основний капітал) повинен становити 6%, а капітал другого рівня (додатковий) – не більше 2%. Отже змінюються акценти у структурі капіталу. Основний капітал згідно з вимогами Базеля III повинен утричі перевищувати додатковий. Таким чином, з метою страхування від ринкового ризику банки матимуть капітал, якість складу якого буде подібною до якості капіталу, що використовується для виконання вимог щодо протидії кредитному та операційному ризику.

В оновлених вимогах Базельського комітету передбачається обмеження банків від надмірних ризиків шляхом встановлення нового розміру коефіцієнта левериджу – відношення обсягу позикових коштів банку до власних – на рівні 3% [2]. Система нових стандартів передбачає гармонізований на міжнародному рівні коефіцієнт левериджу, який повинен доповнювати показники капіталу з урахуванням ризиків. Частка позикових активів є абсолютним нововведенням Базельського комітету. Цей показник ніколи раніше не розглядався як складова Угоди про капітал. Також вводяться поняття буфер збереження капіталу та контрциклічний буфер капіталу.

Всі ці нововведення направлені на недопущення нової фінансової кризи або пом'якшення її наслідків. У відповідності до світових тенденцій НБУ збільшив вимоги щодо мінімального розміру статутного капіталу банків – з 2011 р. він становить 120 млн. грн. [3]. Зазначимо, що згідно з міжнародною практикою та чинним законодавством України вимоги щодо мінімального розміру статутного капіталу встановлюються тільки на момент реєстрації банку, тобто для новостворюваних банків.

У подальшому НБУ планує підвищити вимоги до регулятивного капіталу банків. В українській практиці основним об'єктом надзору виступає саме регулятивний банківський капітал – це капітал, який банк повинен мати у своєму розпорядженні при здійсненні операцій чи послуг, виходячи із вимог регулювального органу. Основним призначенням регулятивного капіталу є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які банки беруть на себе в процесі своєї діяльності, та забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості й стабільної діяльності банків.

Здійснювати заходи щодо нарощування та підвищення якості капітальної бази банків слід у рамках розробленої стратегії реструктуризації.

Зазначимо, що *реструктуризація банку* – це комплекс заходів, спрямованих на покращення фінансового стану, підвищення ліквідності та платоспроможності банку, який сприятиме фінансовому оздоровленню банку і дозволить задовольнити вимоги кредиторів [4].

Пропонуємо розглядати процес реструктуризації на 2-х рівнях (див. рис.1).

Як бачимо на рис. 1., вимушена реструктуризація – ініціюється державним наглядовим органом (НБУ) та проводиться задля фінансового оздоровлення банку, або його ліквідації у разі неможливості відновлення роботи банку у нормальному режимі платоспроможності, ліквідності та прибутковості;

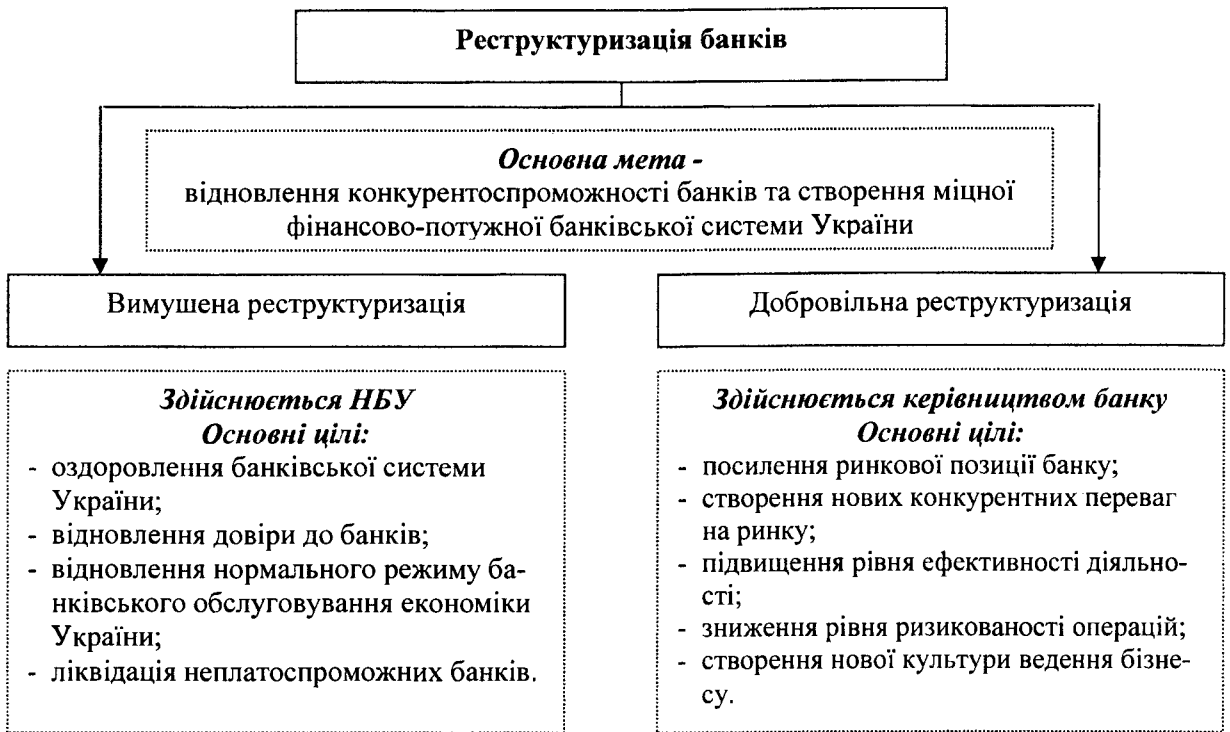

Рис. 1. Види та цілі реструктуризації банків

Основною метою вимушеної реструктуризації є підтримання стабільності праці банківської системи та відновлення рівня довіри до неї.

Добровільна реструктуризація – впроваджується керівництвом банку задля оптимізації діяльності, посилення конкурентних позицій на ринку, зниження ризиків операцій та використання резервів збільшення ефективності праці.

Добровільна реструктуризація повинна бути невід’ємною частиною стратегічного плану розвитку банку. Вона передбачає постійний пошук нових горизонтів діяльності, базується на впровадженні новітніх засобів надання банківських послуг. Отже її реалізація направлена на створення конкурентних переваг банку, що дозволять йому розширювати сферу свого впливу.

Відповідно до основної мети кожен вид реструктуризації передбачає застосування спеціалізованих методів та інструментів (див. рис. 2 та рис. 3).

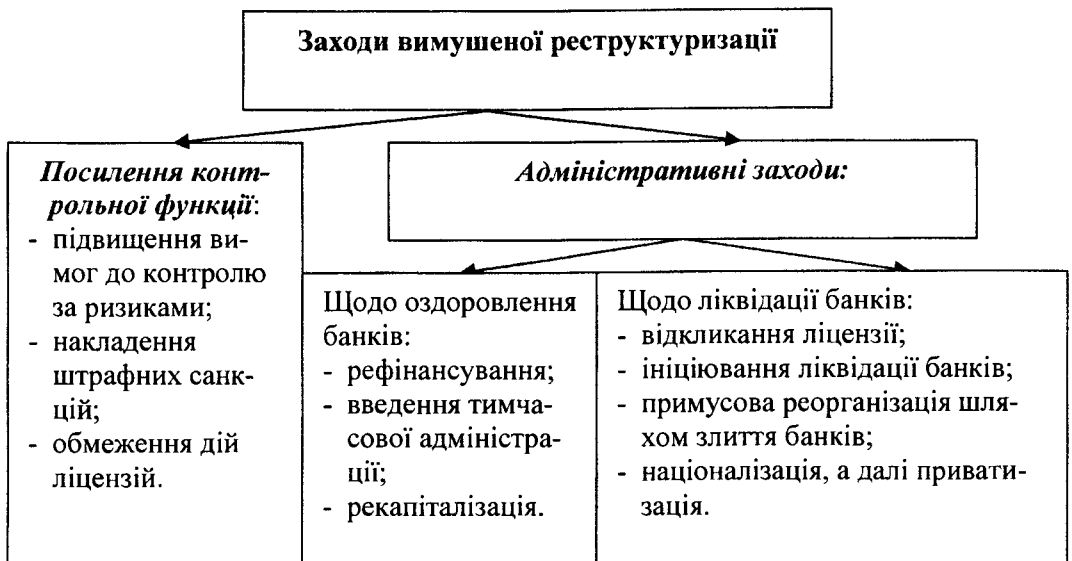

Рис. 2. Заходи вимушеної реструктуризації банків

Як бачимо на рис. 2., дії НБУ мають два головних напрямки: посилення контрольної функції за діяльністю банків та застосування заходів адміністративного впливу. Підвищення вимог до контролю за ризиками, накладення штрафних санкцій, обмеження дій ліцензій банків направлено на недопущення суттєвого погіршення стану окремого банку. Друга група заходів: рефінансування, введення тимчасової адміністрації, рекапіталізація банків, ініціювання ліквідації банків, спрямована на вирішення критичної ситуації.

НБУ проводить операції рефінансування з банками, що діють понад рік, здійснюють своєчасне погашення одержаних раніше від НБУ кредитів та сплату процентів за користування ними, а також мають активи, які можуть бути надані у заставу. Операції рефінансування можливо вважати найбільш м'яким заходом регулювання діяльності комерційних банків, тому що він не несе прямих фінансових або адміністративних обмежень, а навпаки стимулює розширення їх операцій та стабілізує поточний фінансовий стан. НБУ здійснює підтримку короткострокової (миттєвої) ліквідності банків в національній валюті, надаючи кредити овернайт через постійно діючу лінію рефінансування на умовах, визначених генеральним кредитним договором, шляхом проведення кількісного або процентного тендера [5]. Обсяг наданого НБУ банку кредиту рефінансування строком до 14 чи до 365 днів не повинен перевищувати 50% від розміру регулятивного капіталу банку. Крім того, один банк не може одержати більше ніж 50% обсягу коштів, запропонованих на тендері.

Рекапіталізація банків практично здійснюється шляхом надання стабілізаційного кредиту. Це кредит Національного банку України, який може бути наданий банківській установі у разі реальної загрози стабільності її роботи на підтримку здійснення заходів фінансового оздоровлення для поліпшення фінансового стану [6].

При прийнятті рішень відносно банків у критичному стані НБУ повинен своєчасно та достовірно оцінити рівень загроз та можливості відновлення діяльності банку, у протилежному випадку слід застосовувати рішучі дії щодо його ліквідації.

Як показано на рис. 3., керівництво банку у рамках добровільної реструктуризації повинно враховувати зміну динаміки бізнес-процесів, посилення конкурентної боротьби за ресурси, зростання залежності від потреб ринку, підвищення ролі інтелектуального ресурсу та появу новітніх технологічних можливостей.

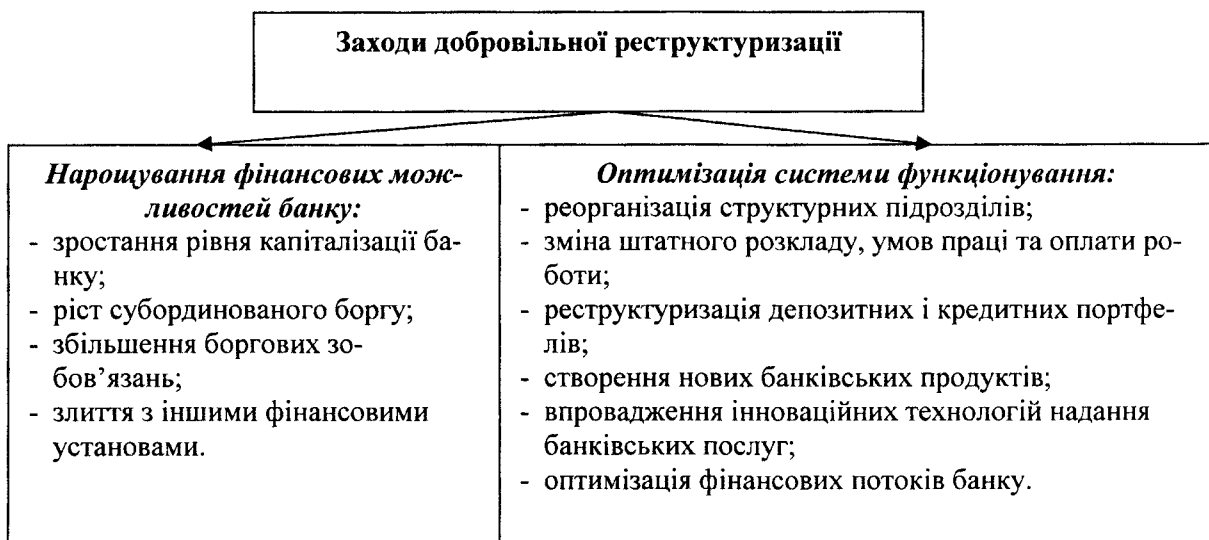

Рис. 3. Заходи добровільної реструктуризації банків

Отже його дії можуть бути направлені на екстенсивний розвиток банку за рахунок додаткових фінансових вливань (зростання капіталу власників, злиття або поглинання фінансових установ, нарощення зобов'язань); або інтенсивне покращення ринкової позиції банку за рахунок впровадження системи оптимізації фінансових потоків, модернізації технології створення банківського продукту, реорганізації структурних підрозділів та штатного розкладу.

Традиційно заходи добровільної реструктуризації направлені на зміну в організаційній структурі банку, такі заходи дозволяють змінювати ринки надання послуг та оптимізувати внутрішні фінансові потоки у банку. Але у сучасному світі високих швидкостей та неоднозначності розвитку фінансових ринків слід зосереджувати свою увагу на розробках систем швидкого та адекватного реагування на зміну зовнішніх потреб, тобто впроваджувати методи поліпшення та оптимізації потоків, послуг та обробки інформації [7].

Висновки та пропозиції. Отже можливо зазначити, що сучасна банківська система потребує нових форм співпраці зовнішнього регулятора – НБУ та керівництва комерційних банків в сфері відновлення діяльності банків. Впровадження системи планомірної реструктуризації банків, яка б включала як зовнішню вимушену, так і внутрішню добровільну реструктуризацію, стане ефективним інструментом антикризового управління банків. Така скоординована дія банків та держави сприятиме встановленню нормального режиму роботи банківської системи, що позитивно вплине на стан реального сектора та відновить економічний розвиток України. Також українським банкам потрібно розробляти нові, інноваційні фінансові послуги, які ефективно працюватимуть саме в українських умовах і в майбутньому нададуть їм потенційні конкурентні переваги над закордонними банками.

Література:

1. www.bank.gov.ua – офіційний сайт Національного банку України.
2. www.bis.org/publ/bcbs107.htm. – сайт Базельського комітету з питань банківського нагляду.
3. Законопроект «Про внесення змін в деякі закони України (відносно регулювання діяльності банків)». – № 0884 від 15.02.2011.
4. Коваленко В.В. Капіталізація банків: методи оцінювання та напрями підвищення: [монографія] / В.В. Коваленко, К.Ф. Черкашина. – Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – 153 с.
5. Міщенко В.І. Банківський нагляд: підручник/ В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. – К.: ЦНД НБУ. – 2011. – 498 с.
6. Положення про кредитну підтримку Національним банком України банків України в разі реальної загрози стабільності їх роботи, затверджене постановою Правління НБУ № 262 від 30.04.2009 р.
7. Синки Дж. Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг / Дж. Синки-мл.; Пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. – 1018 с.

АННОТАЦИЯ

ВОССТАНОВЛЕНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ БАНКОВ УКРАИНЫ ПУТЕМ ИХ РЕСТРУКТУРИЗАЦИИ

Гребенюк Н.А., доцент

Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина

В статье рассмотрено современное состояние банковской системы Украины, раскрыты основные требования нового Договора о капитале (Базель III), описаны мероприятия по восстановлению конкурентоспособности банков за счет реализации вынужденной и добровольной реструктуризации.

Ключевые слова: банк, конкурентоспособность, Базель III, реструктуризация.

SUMMARY

RECONSTRUCTION THE UKRAINIAN BANKS COMPETITIVE
ABILITY BY RESTRUCTURING

Grebeniuk N.A., docent
ViV. Karazitt Kharkiv National University

The article analyses current status of the Ukraine banks system. We also describe new requirement of The Contract of Capital (Basel III). The reconstruction banks' competitive ability by restructuring are reveals.

Key words: bank, competitive ability, Basel III, restructuring.

10.06.2011 p.